

‘छिनासिम छुने रहर’ नियत्राको अन्तर्वस्तु

डिल्लीराम ढकाल

शिक्षक : नेपाली विभाग, सनसाइन इनोभेटिभ कलेज
नयाँ ठिमी, भक्तपुर, नेपाल

Email: dkldillram@gmail.com

<https://doi.org/10.3126/haimaprabha.v21i01.44850>

सारसङ्क्षेप

प्रस्तुत लेखको उद्देश्य नियत्राकार ताना (तारानाथ शर्मा, १९९१) शर्माको नियत्रा छिनासिम छुने रहरको अन्तर्वस्तु पहिल्याउनु रहेको छ । यस लेखमा नियत्राका मुख्य तत्त्वका आधारमा प्रस्तुत नियत्रालाई विश्लेषण गरिएको छ । यस लेखमा विधातत्त्वका सन्दर्भमा नेपाली साहित्यमा नियत्राको थालनी गर्ने शर्माको यस नियत्राको अन्तर्वस्तु ठम्याउनु मूल समस्या रहेको यस लेखमा गुणात्मक शोधढाँचा अवलम्बन गरिएको छ । यस लेखमा प्राथमिक र द्वितीय स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरी वर्णनात्मक विधिको अनुसरणसहित विषयको वर्णन गरिएको छ । यस लेखमा ताना शर्माको सङ्क्षिप्त परिचय दिई उनका कृतिगत सन्दर्भलाई उल्लेख गर्दै नियत्रागत विशेषताको निरूपण गरिएको छ । जुम्लाको वर्णन गरिएको ‘छिनासिम छुने रहर’ नियत्रालाई यहाँ विश्लेषण गरिएको छ । यहाँ लेखलाई विविध शीर्षक उपशीर्षको ढाँचा बनाएर विवेचना गरिएको छ । यात्राको सपाट व्याख्या गरिने भएकाले उनको निबन्धलाई नियत्रा भनिएको हो । नियत्राको परिचय र ताना शर्माको नियत्राकारिता ‘छिनासिम छुने रहर’ नियत्राका सापेक्षतामा राखेर निष्कर्ष निकालिएको छ ।

शब्दकुञ्जी

नियत्रा, यथार्थवाद, राष्ट्रवाद, प्राञ्जलता, विधासिद्धान्त

विषयपरिचय

‘यात्रा’ शब्दमा ‘नि’ उपसर्ग लागेर ‘नियत्रा’ शब्द बन्दछ । नियत्रा निबन्ध लेखनकै एउटा ढाँचाजस्तै बनिसकेको छ । यसलाई निबन्ध-यात्रा वा निबन्धात्मक यात्रा भनेर पनि बुझ्न सकिन्छ । यात्रालाई दुरुस्त वर्णन गरेर लेखिने निबन्ध नै नियत्रा हो । ‘नियत्रा’लाई बुझाउनका लागि यात्रासाहित्य, यात्रावृत्तान्त, यात्रावर्णन, यात्रासंस्मरण आदि शब्दको प्रयोग भएको कुरा समीक्षक देवी नेपालले बताएका छन् (नेपाल, साहित्य पोस्ट, २०७८) । समीक्षक भिक्टर प्रधानले यसको लोकप्रियताले गर्दा निबन्धको एउटा शाखाजस्तै मान्न थालिएको कुरा बताएका छन् (प्रधान, २०४४, पृ. ६०) । यात्राका सपाट चित्रण गर्दै, देखिएका दृश्य र भोगिएका अनुभवहरूलाई यथार्थको नजिक रहेर भावनात्मक गुम्फनसहित सिर्जना गरिएको निबन्धको एउटा शाखा नियत्रा हो । यात्राको क्रम र ऐतिहासिकता निकै पुरानो भए पनि ‘नियत्रा’ शब्दको प्रयोग भने निकै पछि मात्र भएको देखिन्छ । ‘नेपाली बृहत् शब्दकोश’मा ‘नियत्रा’लाई यात्रानिबन्धको औपन्यासिक वा उपाख्यानात्मक रूप अथवा यात्रावर्णनबारे कथात्मक शैलीमा लेखिएको निबन्ध भनिएको छ (पोखेल, २०४४, पृ. ६९१) । नेपाली साहित्यमा नियत्रालाई ताना शर्माले निकै प्रसिद्ध

बनाए। शर्माको निबन्ध पढेर सर्वप्रथम बालकृष्ण पोखरेलले नियात्राको नामकरण गरिदिएका हुन्। यस लेखमा नियात्राको सैद्धान्तिक पक्षको सङ्क्षिप्त चर्चा गर्दै, ताना शर्माको नियात्रागत विशेषताको निरूपण गरिएको छ। नेपाली निबन्धको इतिहासमा नियात्रालेखन प्रचलनमा छ जुन निबन्धको एउटा यात्रावृत्तात्मक रूप हो। यसलाई यात्रा निबन्ध, नियात्रा, यात्रासंस्मरण, यात्रावर्णन, यात्रा विवरण र यात्रासाहित्य पनि भन्ने गरिन्छ भनी अनुसन्धाता शशिधर खनालले बताएका छन् (खनाल, २०६६, पृ.७४)। यात्राको विवरणलाई यसमा उल्लेख गरिन्छ। यात्राका क्रममा देखिएका, भोगिएका र खाइएका हन्डरलाई नियात्रामा समेटिएको हुन्छ। नियात्रा निबन्धको नूतन शैली हो।

यात्रालाई भावनात्मक तरिकाले सुन्दर प्रस्तुति दिएपछि नियात्रा बन्छ। खासमा नियात्रा छुट्टै विधाका रूपमा स्थापित गर्न कोसिस गरिएको भए पनि नियात्रालाई आत्मपरक निबन्धको एउटा भेद वा शाखाका रूपमा राख्न सकिन्छ। यात्रीले यात्राका सिलसिलामा भोगका, देखेका कुरालाई आत्मपरक ढङ्गले प्रस्तुत गर्दा यस किसिमको लेखन तयार हुन्छ। स्रष्टाले स्थान, वस्तु, कार्य, दृश्य, यातायात तथा अन्य कुनै वस्तुका बारेमा भएका अनुभूतिलाई निबन्धीकरण गरेर लेखिएको गद्यरचनालाई नियात्रा भनिन्छ (खनाल, २०६६, पृ.७५)। नियात्राले मानवीय अन्तर्मनको गहिरो समवेदनालाई नजिकबाट नियालेको हुन्छ। लेखकले यात्रा गर्न सन्दर्भमा त्यस ठाउँका दृश्य, परिदृश्य, त्यहाँका आर्थिक, सांस्कृतिक पक्षहरूको समेत उल्लेख गरिएको विशेष लेखन नै नियात्रा हो। लेखकको व्यक्तिगत अनुभवलाई सार्वजनिक अनुभूति बनाउने काम यसमा गरिन्छ। नियात्राका लागि कुनै खास स्थान र परिवेश चाहिन्छ भन्ने रहँदैन। निकै विकसितदेखि विराट् दुर्गम स्थानका विषयमा पनि नियात्रा सिर्जना हुनसक्छ। यात्रामा निस्केको यात्रीले आत्मपरक शैलीमा प्रस्तुत गरेपछि नियात्रा जन्मिन्छ। यात्राको वर्णनका क्रममा गद्य वैयक्तिक अनुभूतिको मिश्रण नै नियात्रा हो। गद्यभाषा यसको अनिवार्य शैली हो। आत्मपरक हुनु नियात्राको विशेषता हो। कविता तथा आख्यानमा पनि निजात्मकता हुनसक्छ तर नियात्रामा घटनाको वर्णन हुन्छ र यसमा आख्यानात्मक पक्ष गौण र सूक्ष्म रहन्छ। कल्पनाको मात्रा थोरै र यथार्थ सूचना अधिक हुने भएकाले यसलाई पाठकले धेरै मनपराउने गर्छन्। नियात्रा हिजोदेखि आजसम्म निकै निकै प्रख्यात बनेको छ।

ताना शर्मा (१९९१) को निबन्धमा जुन परिचय बन्थो त्यो उनको नियात्रागत लोकप्रियताले बनेको हो। प्रत्येक व्यक्ति यात्रा गर्छ। प्रत्येक पाठकलाई यात्राका क्रममा केही न केही कुराले मन छुन्छ। नियात्रामा यात्राका औपचारिक र अनौपचारिक पक्षको विवेचना गरिने भएकाले पाठकले यसलाई मन पराउँछन्। उनको नियात्रालाई मन पराउने अर्को पक्ष सरस र भर्राबहुल शब्दको प्रयोगले हो। यात्राको सपाट व्याख्या गर्ने नियात्रा नै खासमा निबन्धको एउटा बलियो हाँगो हो। साहित्यका क्षेत्रमा तारानाथ शर्माले विविध विधामा कलम चलाए पनि उनी नियात्रामा विशेष चर्चित भए। उनले निबन्ध, कथा, उपन्यास, समालोचनाजस्ता विधामा कलम चलाए। उनको पहिलो प्रकाशित रचना 'इलाम' हो जुन २००८ सालको 'साथी' पात्रिकामा छापिएको हो। नियात्रालेखनमा विशेष दखल राख्ने शर्माको 'छिनासिम छुने रहर' 'चरी भरर' भन्ने निबन्ध सँगालोमा सङ्कलित छ। पाठकलाई नियात्राका विषयमा समान्य जानकारी भए पनि खासमा नियात्रा के हो अनि नियात्राको विश्लेषण गर्ने आधार के हुनसक्छ भन्ने प्राज्ञिक जिज्ञासाका आधारमा यो लेख तयार गरिएकाले यो अनुसन्धेय विषय हो भन्ने पुष्टि हुन्छ। त्यसैले यसमा

‘छिनासिम छुने रहर’ नियत्राको विश्लेषण गर्ने उद्देश्य लिइएको छ। ‘छिनासिम छुने रहर’ कस्तो रचना हो भन्ने प्रमुख समस्यालाई लिएर प्रस्तुत लेख तयार पारिएको छ। यसमा तारानाथ शर्माको ‘छिनासिम छुने रहर’बाहेक अन्य कृतिको विश्लेषण गरिएको छैन।

अध्ययन विधि

यो गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको लेख हो। यस लेखमा नियत्राको सैद्धान्तिक पक्षलाई द्वितीयक स्रोतको सामग्रीको रूपमा प्रयोग गरी लिखित दस्तावेजको अध्ययन गरेर तथ्य सङ्कलन गरी त्यसैको अन्तर्मन्थन गरी निष्कर्षमा पुगिएको छ। यसका साथै निबन्धका विषयमा गरिएका विमर्श, लेखिएका सैद्धान्तिक ग्रन्थ, विद्यावारिधि स्तरीय अनुसन्धानका साथै यस विषयसँग सम्बद्ध विविध प्राज्ञिक विमर्शको अवलोकन र पठन गरी सामग्रीको सङ्कलन र निष्कर्षण गरिएको छ। ताना शर्माको नियत्रा ‘छिनासिम’ छुने रहरलाई मुख्य पाठ मानेर नियत्रा सिद्धान्तका आधारमा यसको विश्लेषण गरी निष्कर्षण गरिएको छ। त्यसका लागि निबन्धको विधासिद्धान्तको सापेक्षतामा समीक्षात्मक विश्लेषण गरिएको छ।

सैद्धान्तिक पर्याधार

निबन्धको सिद्धान्त यस लेखको प्रमुख सैद्धान्तिक पर्याधार हो। नियत्रा पनि निबन्धको एक शाखा वा प्रकार भएकाले विशेष गरी नियत्राका विषयमा भएगरेका यथेष्ट अनुसन्धानलाई प्रस्तुत लेख विश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार बनाइएको छ। निबन्धको सैद्धान्तिक विमर्श गर्ने क्रममा पनि सान्दर्भिक रूपमा नियत्राको सैद्धान्तिक व्याख्या गरिने भएकाले त्यसलाई पनि विश्लेषणको आधार मानिएको छ। यसका साथै निबन्धको मूल पाठलाई सन्दर्भ मानी तारानाथ शर्माको निबन्धकारितामा विद्यावारिधि गर्ने शशिधर खनालको विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध (२०६६), भिक्टर प्रधानको नेपाली जीवनी र आत्मकथाको सैद्धान्तिक विवेचना (२०४४), वासुदेव त्रिपाठीको ‘सैद्धान्तिक र ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्यमा नेपाली यात्रा साहित्यको रूपरेखा’ (२०३५) लाई आधार मानेर व्याख्या, विवेचना गर्दै निष्कर्षमा पुगिएको छ।

विश्लेषण र नतिजा

नियत्राकार ताना शर्माको छोटो परिचय दिई, उनका नियत्रागत प्रवृत्तिको निरूपण गर्दै, उनको छिनासिम छुने रहर शीर्षकको यात्रा निबन्धलाई अध्ययन गरी निचोडमा पुगिएको छ। यसमा नियत्रा नेपाली साहित्यमा प्रसिद्ध हुँदै गएको विधा हो। यसका शीर्षक, विषयवस्तु, विचार, उद्देश्य, शिल्पशैलीजस्ता तत्त्व रहेका छन्। ताना शर्माको ‘छिनासिम छुने रहर’ नियत्रालाई यी विभिन्न विधातत्त्वका आधारमा यस शीर्षकमा विश्लेषण गरिएको छ।

शर्माको नियत्रागत प्रवृत्ति

(क) यथार्थवादी

ताना शर्मा खासमा नियत्राकार हुन्। उनको प्रमुख निबन्धात्मक प्रवृत्ति यथार्थवाद हो। उनले समाजका यथार्थलाई आफ्ना निबन्धमा दुरुस्त उताउँछन्। उनी समाजभित्र रहेका राम्रा नराम्रा कुराहरूलाई निबन्धमा प्रस्ट देखाइदिन्छन्। उनी निबन्ध-नियत्रामा समाजका नराम्रा कुराहरूलाई उदाङ्ग पाउँदै सुधारको चाहना पनि व्यक्त गर्छन्। देशभित्र बस्दाका अनुभूति र विदेशमा बसेर नेपाललाई सम्झँदाका अनुभूतिलाई

उनले आफ्ना निबन्धमा यथार्थमूलक तरिकाले प्रस्तुत गरेका छन् । हाम्रा पहाडी जीवनभित्रका गरिबी, अभाव र समस्याग्रस्ततालाई पनि शर्माले उत्तिकै यथार्थमूलक ढङ्गले आफ्ना निबन्धमा उतारेका छन् । हाम्रा जनजीवनका यथार्थ प्रतिनिधित्व गर्ने भएकाले उनका निबन्ध - नियत्रालाई पाठकले बढी रुचाएका हुन् । मान्छेको दैनिक अनुभवहरूलाई वास्तविक धरातलमा घोटेर उनले निबन्धमा उनिदिन्छन् । देशभित्र विभिन्न भूगोलको प्रत्यक्ष भ्रमण गर्दा र विदेशमा जाँदा उनले जे देख्छन् त्यसलाई जीवन्त चित्रण गर्छन् । उनले वर्णन गरेको घटना र भोगेको वास्तविकताले पाठकलाई पनि दुरुस्त त्यही धरातलमा पुऱ्याइदिन्छ । उनको बेलायततिर बरालिँदा नियत्रा पढ्दा कहिल्यै बेलायत नपुगेको मान्छेलाई पनि त्यही पुगेजस्तो अनुभूति हुन्छ । फोटो खिचेजस्तै दुरुस्त तस्वीर शब्दमा खिचन सक्ने भएकाले उनलाई यथार्थवादी नियत्राकार भनिएको हो । सरल भर्रा शब्दको प्रयोग गरिदिने भएकाले पनि उनका निबन्ध यथार्थमूलक लाग्छन् ।

(ख) राष्ट्रवादी

ताना शर्मा देशलाई अति नै माया गर्छन् । नेपालको प्रकृतिलाई उत्तिकै माया गर्छन् । विदेश गएको समय पनि नेपाललाई फल्फली सम्झन्छन् । उनका बेलायततिर बरालिँदा, पाताल प्रवासजस्ता कृतिहरूमा राष्ट्रवादी स्वर मुखरित भएको छ । उनले नेपालको सांस्कृतिक सम्पदालाई औधी माया गरेको प्रमाण उनका निबन्धमा भेटिन्छन् । उनले नेपालका सांस्कृतिक धरोरहर प्राकृतिक छटालाई आफ्ना निबन्धमा मुक्तकण्ठले प्रशंसा गरेका छन् । नेपालमा प्रचलित चालचलन, रीतिरिवाजलाई उनले निकै रुचाएका छन् । नियत्रा लेख्ने क्रममा नेपालका निकै विकट स्थानका बारेमा पनि स्थानीय शब्द प्रयोग गरेर पनि सरस व्याख्या गर्छन् । काम वा जागिरका सिलसिलामा पुगेका दुर्गम स्थललाई पनि उनी आफ्ना नियत्राको विषयवस्तु बनाउँछन् ।

जातीय समूह, त्यसको ऐतिहासिकता, खास परम्परा, भाषा, सांस्कृतिक चालचलन आदि कुरा राष्ट्रवादका खास पक्षहरू हुन् । ताना शर्माका निबन्धमा नेपाली जातिप्रति विश्वास गरिएको छ । हाम्रा संस्कृतिको सम्मान र भाषाप्रति गौरवबोध गरिएको छ । उनी केमा विश्वास गर्छन् भने विकासका सूचकमा नेपाल देश पछाडि होला तर उनीहरू चिन्तन र मिजास कुनै पनि हालतमा कमजोर छैनन् भन्ने उनको विश्वास हो । राष्ट्रवादको आधारमा कुनै राष्ट्र जीवत भएको अनुभूति गरिन्छ । राज्यको परिभाषाभित्र जनता र तिनीहरूको उपस्थितिलाई पनि महत्त्व दिइन्छ । कहिल्यै पराधीन नभएको नेपाल देशप्रति शर्माको गहिरो आशक्ति छ र उनले निबन्धकको विषय पनि देशप्रेम र राष्ट्रप्रेमलाई बनाएका छन् ।

(ग) नियत्राका आरम्भक

नेपाली साहित्यमा यात्रानिबन्ध या नियत्रालाई आरम्भ गर्नमा शर्माको विशेष भूमिका रहेको छ । 'नियत्रा' शब्दको विन्यास भाषाशास्त्री बालकृष्ण पोखरेलले गरिदिएको स्विकार्ने उनले नियत्रालेखन थालनी गरेका हुन् । उनले सर्वप्रथम 'मेनाइ साँघुको मेला' भन्ने यात्रानिबन्ध लेखेका थिए । त्यसलाई नेपाली साहित्यको अलग विधाको मान्यता दिँदै बालकृष्ण पोखरेलले 'नियत्रा' शब्द जुराइदिएका थिए । उनले बेलाइततिर बरालिँदा भन्ने नियत्रासङ्ग्रह तयार गरेर यस विधालाई थप परिचित बनाएका हुन् । यात्रावर्णनका क्रममा निजात्मकतासहित पाठकलाई पनि रसीभूत गराउन सक्ने र भावनात्मक रूपमा

वशीभूत गराउने लेख नै नियात्रा हो । निजात्मक अनुभूति नै नियात्राको पहिचान हो । यस नवीन विधाको परिचायक उनी नै हुन् । वि.सं. २०२६ मा शर्माको यात्रा कृति 'बेलायततिर बरालिँदा' प्रकाशन भएपछि यात्रा वृत्तान्त वा यात्रा विवरणलाई भाषाविद् बालकृष्ण पोखरेलले 'नियात्रा' शब्दले सम्बोधन गरेपछि नेपालमा यस्ता कृतिलाई नियात्रा साहित्य भन्न थालिएको कुरा समीक्षक जया छाङ्गले उल्लेख गरेका छन् ।

(घ) प्राञ्जल भाषा

ताना शर्मा नेपाली भाषाको उन्नति होस् भन्ने चाहना राख्ने निबन्धकार हुन् । नेपाली भाषा शुद्ध लेखनुपर्छ, सही तरिकाले बोल्नुपर्छ भन्ने उनको मान्यता रहेको छ । स्तरीय नेपाली भाषाको सपना देख्ने ताना शर्माको भाषा निकै मिठो हुन्छ । हाम्रा रैथानै शब्दहरूलाई माया गर्नुपर्छ । स्थानीय शब्दहरू हाम्रा सम्पत्ति हुन् । यी हाम्रा गहना हुन् भन्ने मान्यता राख्ने शर्माले भर्रोवादी आन्दोलन पनि चलाए । त्यसले नेपाली भाषाको स्तरीकरणमा निकै टेवा पनि पुऱ्यायो । ताना शर्माको भाषा तिखर हुन्छ । भर्र शब्दहरूको प्रयोगले शैलीशिल्पगत नवीनतामा भन् प्रखरता दिन्छ । भाषाको कारण नै ताना शर्मालाई धेरैले चिनेका हुन् । उनको भर्र र खरो भाषाशैलीले गर्दा उनी एक अब्बल साहित्यकारको स्थान प्राप्त गर्न सफल छन् ।

शशिधर खनालले ताना शर्माको भाषा 'एकालापीय र बहवालापीय प्रस्तुतिगत ढाँचाको प्रयोग; आगमनात्मक, व्यास, सरल तथा समास शैलीको प्रयोग; सङ्गीतात्मक एवम् विनोदपूर्ण भाषाको प्रयोग; कवितात्मक गद्यको प्रयोग; अलङ्करणको प्रयोग; उदाहरण र सन्दर्भको प्रयोग; लयात्मक ढाँचाको प्रयोग; औपचारिक, अनौपचारिक र दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने भाषाका तहको प्रयोग; सम्पृक्तार्थको सोपानअन्तर्गत दृश्यात्मक, श्रवणात्मक, स्पर्शात्मक र पीडात्मक शब्दहरूको प्रयोगयुक्त छ' भनेका छन् । उनको भाषा निकै तिखर, मिठो र प्रभावकारी देखिन्छ । ताना शर्मा प्राञ्जल भाषा लेख्ने लेखक हुन् (खनाल, २०६६ पृ.४९) ।

(ङ) पदयात्रामूलकता

ताना शर्माका निबन्धहरू पदयात्रामा आधारित छन् । उनी उडेर वा गुडेर जहाँ गए पनि गन्तव्यमा पुगेपछि उनले यात्राको वर्णन गर्न थालिहाल्छन् । भ्रमणको कुरा गर्नु शर्माको नियात्रागत विशेषता हो । 'घुमन्तेहरूसित बरालिँदा' र 'मेनाइ साँघुको मेला' 'छिन्नासिम जाने रहर' आदि पदयात्रामूलक निबन्ध हुन् । उनका सबैजसो निबन्धसङ्ग्रहमा कहीं न कहीं भ्रमण र पदयात्रालाई प्राथमिकतामा राखिएको हुन्छ । उनको चर्चित नियात्रा घनघश्याको उकालो काट्दा, बेलायततिर बरालिँदा आदि निबन्धहरू यसका थप उदाहरण हुन सक्छन् । नियात्राकार शर्माको एक प्रमुख विशेषता पदयात्राको कुरा गर्नु हो ।

नियात्राको शीर्षक

नियात्राकार तारनाथ शर्मा काठमाडौँबाट जुम्लास्थिति छिन्नासिम भन्ने ठाउँ गएर समग्र यात्राको वर्णन गरेकाले व्याख्येय विषयवस्तुका आधारमा यस नियात्राको शीर्षक सार्थक देखिएको छ । हुन त नियात्राकार हवाइमार्गबाट बिहान काठमाडौँबाट उडेर दिउँसो काठमाडौँ फर्किएको छोटो अवधिलाई

नियात्राले समेटेको छ । यद्यपि यस नियात्रामा तीन प्रकारका अनुभूति पढ्न पाइन्छ, पहिलो नेपाली जातिहरूको उत्पत्ति भएको जुम्लाप्रतिको परिकल्पना, दोस्रो गलत तिथिमा यात्रा गरेकोमा त्रास र जुम्ला पुगेपछिको फरक (नकारात्मक) वस्तुस्थिति र तेस्रो त्यहाँको सुन्दर प्राकृतिक छटा । यी त्रिपक्षको वर्णन गर्ने क्रममा नियात्राकारले हाम्रा पुर्खाहरूको भावना जोडिएको पवित्र छिनासिम भन्ने स्थानलाई छुने रहर बोकेको र छोटो समयमा भने पनि त्यो पूरा भएको कुरा उल्लेख गरेकाले छनोट गरिएको विषयवस्तु र नियात्राको ढाँचामा त्यसको वर्णन गरिएकाले शीर्षक सार्थक देखिएको छ । नेपाली जातिको उत्पत्तिको कहानी जोडिएको जुम्ला, जुम्लामा विभिन्न पवित्र स्थलहरू, त्यसमध्ये एक छिनासिम, त्यहाँ पुग्ने नियात्राकारको आकाङ्क्षा, केही घण्टाको वायुयात्राबाट त्यहाँ पुग्न पाउँदाको सुखद अनुभूति, त्यहाँका पर्यावरणीय, सामाजिक, धार्मिक र आर्थिक जीवनको यावत् वर्णन गरिएकाले नियात्राका लागि छनोट गरिएको विषय, त्यसका बारेमा राखिएका विचार आदिका सन्दर्भमा यस नियात्राको शीर्षक सफल र सार्थक देखिएको छ ।

विषयवस्तु

छिनासिम छुने रहर नियात्राको मुख्य विषय यात्रा वर्णन हो । यात्रा पैदल, गाडी र वायुमार्ग जेसुकै पनि हुन सक्छन् । यस नियात्रामा नियात्राकार ताना शर्माले हवाइयात्रालाई छनोट गरेका छन् । उनलाई साभ्ना प्रकाशनका पुस्तक जुम्ला पुग्याउने सन्दर्भमा उनका मित्रहरूले सो यात्रा गर्ने अवसर जुटाइदिएका हुन् । नियात्राकारको एउटा मन खुसी छ, किनभने उनको मनमा जुम्ला जाने इच्छा पहिल्यैदेखि थियो । त्यो पूरा हुन पाएको छ । दोस्रो उनी २८ गते र १३ तारेखमा यात्रा सुरु गरेका छन् । यी दुवै अशुभ सङ्ख्या हुन् भन्ने अन्धविश्वास भएकाले दुर्घटनामा परिने हो कि भन्ने डर पनि छ । यही डरले नियात्राकारलाई सताएको छ । प्रस्तुत निबन्धको विषय नेपालको ऐतिहासिक हिमाली जिल्ला जुम्ला यात्राको यथार्थ वर्णनमा आधारित रहेको छ । यसको अर्को विषय नेपाली पुर्खाहरूले जुम्लामा पसिना बगाएको स्थल वर्णन पनि रहेको छ । जोसुकैले पनि त्यो स्थलमा जाने रहर बनाउन सक्छन् । जुम्लामा चन्दननाथ मन्दिर, मस्टोपूजा आदि पवित्र मानिएका स्थलहरू छन् । त्यसको भ्रमण गरी पुण्य कमाउने र आफना पुर्खाहरूको भावनामा वशीभूत हुने दुई चाहना निबन्धकारमा रहेको देखिन्छ ।

विचार

यस निबन्धको विचार पक्ष राष्ट्रियताको मुक्तकण्ठले प्रशंसा गर्नु हो । मातृभूमिको प्रशंसा, आफ्नो आन्तरिक पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्नु, आफ्नो संस्कृतिप्रति गौरव बोध गर्नु यस निबन्धको विचार पक्ष हो । प्राकृतिक रूपमा सुन्दर रहेको भूगोल पनि आन्तरिक अव्यवस्थाका कारण सोचेजस्तो राम्रो बन्न सक्दैन भन्ने भाव यसमा व्यक्त गरिएको छ । भौतिक असुविधा, आर्थिक विषमता आदिका बिचमा पनि खुसी भएर बस्नु भनेको निकै जटिल कार्य हो । यो नै यस निबन्धको विचार पक्ष हो । प्रस्तुत निबन्धमा नेपाली भाषा, संस्कृतिको उद्गम स्थलको अवस्था दयनीय बन्दै गएको तथ्य उजागर गर्दै त्यस्ता ठाउँको पहिचान, संरक्षण र सम्बर्धन गर्नुपर्ने विचार व्यक्त गरिएको पाइन्छ । आफू जन्मेको मातृभूमिप्रतिको ज्यादा माया-प्रेम सम्प्रेषण गर्नु र गर्न लगाउनुलाई पनि यस निबन्धको वैचारिक पक्ष मानिन्छ ।

उद्देश्य

नियात्राको मुख्य उद्देश्य नै यात्राको वर्णन गरी त्यसको स्पष्ट वस्तुस्थिति पाठकलाई दिनु रहन्छ । त्यसैले छिनासिम छुने रहर नियात्राको मुख्य उद्देश्य पनि काठमाडौं र जुम्लाका विचको यथार्थलाई प्रस्तुत गर्नु रहेको छ । नियात्राकारको व्यक्तिगत उद्देश्य पुर्खाहरू बसेको पवित्र भूमिको भ्रमण गर्नु रहेको छ भने उनको अर्को उद्देश्य पाठकलाई त्यहाँको वस्तुस्थितिको वर्णन गरी जानकारी दिनु रहेको छ । नियात्राकारको मनमा रहेको जुम्लाको विम्ब र भ्रमणपछि देखिएको जुम्लाको यथार्थ विम्बमा फरक देखिएको छ । सबै स्थानहरू सुनेजस्तै सुन्दर हुँदैनन् भन्ने यथार्थ वर्णन गर्नु प्रस्तुत नियात्राको उद्देश्य रहेको छ । यस नियात्राको अर्को उद्देश्य भनेको अधिकांश नेपाली नागरिकको आशाको धनोहर पवित्र पुण्यभूमि जुम्लामा गरिबी छ, अभाव छ, मान्छेहरू असभ्य छन्, फोहोरी छन्, बाटोको राम्रो प्रबन्ध छैन; यी विषयका लागि सरकारले विकासका कार्यक्रम बनाउनुपर्छ, त्यहाँका नागरिकको मौलिक हकको सम्बोधन गर्नुपर्छ भन्ने रहेको छ । ऐतिहासिक पवित्र भूमि, पुर्खाहरूको भावनात्मक नाता जोडिएको छिनासिम, गोरखनाथ, मस्टो देवताको चर्चा गरेर मात्र पुग्दैन, तिनीहरूको उचित संरक्षण र सम्बर्द्धन हुनुपर्छ भन्ने उद्देश्य पनि यस नियात्रामार्फत अभिव्यक्त भएको छ ।

शैलीशिल्प

तारानाथ शर्माको भाषाशैली तिक्खर र सुन्दर रहेको छ । उनी भर्षोवादी भाषिक आन्दोलनका खम्बा हुन् । उनले कुन शब्द कस्तो सन्दर्भमा कसरी प्रयोग गर्ने भन्ने जानेका छन् । उनका अन्य निबन्धमा जस्तै प्रस्तुत निबन्धमा पनि प्राञ्जल, सरल र मिठासपूर्ण भाषाको प्रयोग गरिएको छ । उनको निबन्धमा स्थानीय विम्बहरूको प्रयोगसहित ठाउँको वर्णन गरिएको छ । तारानाथ शर्मा सङ्क्षिप्त वाक्यहरूको प्रयोगमा पनि रुचि राख्छन् । छिनासिम छुने रहर नियात्रामा अप्रचलित तर मिठा भर्षा शब्दहरू हुँडलो, औडाहा, पोक्किँदै, सुत्किनु आदिको प्रयोग गरिएको देखिन्छ । त्यसै गरी भाव वा अनुभूतिको अनुकरण बुझाउने अनुकरणात्मक शब्दहरू जस्तै: कुइँक्क, प्वाक्क, गमक्क, टलबल, भ्याम्म आदिको प्रयोगले नियात्रा पठनीय बनेको छ । उनको निबन्धमा विभिन्न आलङ्कारिक पदावली एवम् वाक्यहरूको विन्याससमेत गरिएको पाइन्छ । समग्रतः तारानाथ शर्माको भाषाशैली आकर्षक, पठनीय र सम्प्रेष्य रहेको छ ।

निष्कर्ष

ताना शर्माका दर्जनौं नियात्रामध्ये 'छिनासिम छुने रहर' शीर्षकको नियात्रा चर्चित छ । हाल कक्षा ११ को ऐच्छिक नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा पनि यस नियात्रालाई समावेश गरिएको छ । यस नियात्रामा तत्कालीन अवस्थाको जुम्लावरिपरिको विषयको जीवन्त चित्रण गरिएको छ । भर्षोवादी भाषा आन्दोलनका एक हस्ती शर्माको नियात्रा सफल हुनुमा प्रमुख भूमिका भाषाको देखिन्छ भने दोस्रो प्रस्तुतिगत मिठास देखिन्छ । प्रस्तुत नियात्रा संरचनागत रूपमा जति सुन्दर छ अन्तर्वस्तुमा त्यति गहन हुनसकेको छैन । शर्माका नियात्रालेखनलाई हेर्दा नियात्राका आधारभूत तत्त्वहरू भने सबल रूपमा अनुसरण गरेको देखिन्छ । उनका नियात्राका शीर्षक प्रभावकारी छन् । नियात्रामा प्रस्तुत गरिएको विषय निकै उल्लेखनीय प्रकृतिका हुन्छन् । विचारपक्ष निकै प्राज्ञिक र बौद्धिक प्रकृतिको देखिन्छ । उनका नियात्राको सबैभन्दा उच्च र प्रशंशीय पक्ष भएको भाषिक प्रस्तुति र शिल्पशैलीको मिठास हो । छटपटिएको समुदायको उछितो काढ्ने नियात्राकार ताना

शर्मा नेपाली साहित्यका अब्बल नियान्त्राकार हुन् भन्ने कुरा उनको 'छिनासिम छुने रहर'जस्ता नियान्त्रामा प्रस्तुत भाषाले पुष्टि हुन्छ ।

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत लेख लेख पढी उपयुक्त सुभावाव दिएर यसलाई परिमार्जन गर्न सहयोग पुऱ्याउनुहुने विज्ञज्यूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

सन्दर्भ सामग्रीसूची

आचार्य, रोमनाथ. (२०५९). तारानाथ शर्माका निजात्मक निबन्धको कृतिपरक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि. वि., कीर्तिपुर ।

अधिकारी, रामलाल. (सन् १९७५). नेपाली निबन्धयात्रा. नेपाली साहित्य सञ्चायिका ।

खनाल, शशिधर. (२०६६). ताना शर्माको निबन्धकारिता, त्रि.वि. : विद्यावारिधि शोधप्रबन्ध ।

त्रिपाठी, वासुदेव. (२०३५), सैद्धान्तिक र ऐतिहासिक परिप्रेक्ष्यमा नेपाली यात्रा साहित्यको रूपरेखा, युनिभर्सिटी जर्नल अफ ह्युम्यानिटिज एन्ड सोसियल्स साइन्स. (भोल्युम १, अङ्क १). पृ.२३ ।

छान्छा, जया. (२०७६). 'समकालीन नेपाली नियान्त्रा लेखनमा सामाजिक चिन्तन' कार्यपत्र (नेपाल एकेडेमीद्वारा आयोजित गोष्ठी) ।

थापा, हिमांशु. (२०३६). साहित्य परिचय, (तेस्रो. संस्क.). साभा प्रकाशन ।

नेपाल, देवी. साहित्य पोस्ट (२०७८). https://sahityapost.com/topnews/38416/?fbclid=IwAR2KcjpBxDElvGud2U7UC5sYg-BQfHesYPzO9S2YI3a5fi2D9h_9h86BiXc .

पोखरेल, बालकृष्ण र अन्य. (२०४४). नेपाली बृहत् शब्दकोश. (पाँ. सं.). ने. प्र. प्र. ।

प्रधान, भिक्टर. (२०४४). नेपाली जीवनी र आत्मकथाको सैद्धान्तिक तथा ऐतिहासिक विवेचना. ने. प्र. प्र. ।

भण्डारी, जगदीशचन्द्र. (२०४०). तारानाथ शर्माको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन. अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि. वि., नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर ।

भट्टराई, जयदेव. (२०५४). साहित्यकार परिचय र अभिव्यक्ति. नेपाल. राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

भट्टराई, भरतकुमार. (२०४६). व्यङ्ग्यको सैद्धान्तिक सन्दर्भ. रचना, (वर्ष २४, अङ्क ५). पृ.३९-४६ ।

भट्टराई, मदनदेव. (२०२२). मेरो नजरमा तारानाथ शर्मा. रत्नश्री (वर्ष ३, अङ्क ३). पृ.३४ ।

भट्टराई, रमेश. (२०५५). समसामयिक नेपाली निबन्ध परम्परा र प्रवृत्ति सङ्क्षिप्त रेखाङ्कन. मधुपर्क, (वर्ष ३१, अङ्क ४. पूर्णाङ्क ३५०). पृ.११८-१३५ ।

भट्टराई, हरिराज. (२०४२). पाताल प्रवास एक दृष्टि. रचना, (वर्ष २४, अङ्क १). पृ.३३-३८ ।

शर्मा, तारानाथ. (२०५६). आँसु छर्किकदै जान्छ. बगर फाउन्डेसन नेपाल ।